

Bylo jich celkem sto tisíc, francouzských, italských a ruských legionářů 1. světové války. Pro dnešek jsou již málem zapomenutou legendou. Jedním z onoho statisíce byl i můj otec, příslušník 21. pluku francouzských legií, kapitán čs. armády v.v.

Jeho světlé památce a dobrovolně zvolenému osudu, jeho Cyranovského „Čistému štítu“, věnuji tuto stať tak, jako každoročně na svátek zemřelých kladu zelenou vzpomínku a zapalují svíčku na jeho hrobě na Národním hřbitově u Malé pevnosti v Terezíně.

Dětství a mládí

Můj otec Jiří Ryba se narodil 8. září 1891 v Praze-Braníku, v rodině úspěšného, pravého gründera své doby, obchodníka s dřívím. Naši předkové pocházeli z jihočeského Týna nad Vltavou z rodu plavců a vorařů. Svou pílí a přirozenou inteligencí, bez velkého vzdělání, se dopracoval ke značnému majetku a společenskému postavení. V prvních letech 20. století zastával funkci starosty obce a měl i blízko k vlasteneckému uvědomění a pokrokovému smýšlení té doby. Otec vyrůstal pod vlivem starších sourozenců, bratra Václava, a především sester, které se na počátku dvacátého století aktivně účastnily veřejného a kulturního dění, především slavného spolku „Volná myšlenka“.

Otec byl v mládí úspěšným a výkonným sportovcem v atletice, a především v plavání. Na podzim téhož roku mu cestu k dalším sportovním úspěchům překazil nástup do armády. Absolvoval v Praze jednoroční důstojnický kurz a po vypuknutí války byl hned odvelen na srbskou frontu.

Válka

Před nástupem na frontu se sešel s bratrem Václavem a umluvili se na akci, aby nemuseli bojovat proti bratrům Srbům. Měli se navzájem lehce poranit a pak dostat do civilu. Otec vskutku střelil bratra do nohy, který se potom vrátil z nemocnice domů a jako invalida tak vydržel do konce války. Jeho bratr však předpokládanou akci neprovedl, byl ze zranění v šoku, a tak otec zůstal na frontě. Ovšem v první bitvě, které se zúčastnil, se dal Srby dobrovolně zajmout a dokonce přivedl z rakouského zajetí srbského kapitána Ilju Paligoriče a 8 srbských zajatců. Dostal se do zajateckého tábora ve městě Niši, kde se stal administrativním ředitelem vojenské nemocnice, a později pro svou němčinu a získanou znalost srbochorvatštiny, tlumočnickem. Po porážce srbské armády na podzim roku 1915 a při jejím ústupu, vedeném tehdejší princem Alexandrem (pozdějším jugoslávským králem Alexandrem II.), museli s vojskem odejít i austrijské zajatci. Ústup byl zoufalý, přes nepřístupné hory, o hladu a mrazu, vydrželi jen ti nejstatečnější. Až 23. 12. 1915 došli k Drači a odpoledne poprvé uviděli moře jako vykoupení.

„Podle břehu mořského jsme táhli do 11 hodin v noci, v dešti a blátě, do Kavaly. Den předtím odešli odtud naši oficíři. Návrší kolem poseto ohníčky – my teprve v noci sháníme něco na

zátop a do rána se hřejeme. Druhý den viděl jsem dole na silnici krajany z Bráníka, jak procházeli. Ten den, asi po 14 dnech, zase se fasovalo – ½ hrnku mouky, která se vařila na šlichtu, a pak se jedla. Z Kavaly táhli jsme podle moře strašnými pustinami a močály, po kolena a mnohdy i po pás ve vodě do Fiery, kde viděli jsme první Taliány – působilo to na nás úžasným dojmem viděti ten strašný kontrast mezi námi a nimi. Z Fiery na Valerii – ale před ní pole mrtvých a řeka smrti s tisíci mrtvolami.“

Ti, kdo přežili, došli k moři až do Valony, odkud je měly převézt italské lodě. Tam bída zajatců vrcholila. Dostat se na loď byla otázka života či smrti. Jen úplatek jedním zlatým dukátem ze dvou, které mu matka před nástupem na frontu zašila do vojenského pláště, umožnil, že se dostal na loď. K tomu se váže jeho vzpomínka:

„Kamarád, se kterým jsem prošel celou Albánií, mně vyčítavě řekl, mne tu necháš? A tak jsem vypáral druhý dukát a dal jej kamarádovi, aby i on mohl odejet...“

Dostali se na ostrov Asináru, kde otec prodělal těžkou tyfovou horečku s několika dny v bezvědomí. V červenci 1916 byli převezeni do francouzského Toulonu. Zastávkami přes zajatecké tábory, jelo 50 zajatců až do stanice Pont Charra sur Breda v kraji Dauphiné, pak hodinu silniční drahou do Allewards a 17 km pěšky do horského masivu ve výšce 2700 m v pohoří Sept Laux (Sedm jezer). Byli určeni ke stavbě elektrárny pod horskou přehradou na jednom z jezer. Zpočátku otec pracoval s ostatními zajatci a po zdokonalení ve francouzštině se stal tlumočnickem a správcem čety.

Mezi zajatci panovala krajanská pospolitost a stesk po domově. Čekali na zprávy z front. V té době přišla výzva ke vstupu do armády. První přihlášku podal otec 8. 10. 1917 a druhou 16. 2. 1918. Dne 16. 4. 1918 vstoupil do Československých legií. Již od roku 1917 se formoval 21. a 22. pluk ve městě Cognacu, a tam také 4. 11. 1917 převedl generál Hudák 1240 vojáků z Ruska. Dne 16. 12. 1917 francouzský prezident Poincaré a předseda vlády Clemenceau podepsali dekret o založení samostatné armády československé, podřízené České národní radě. Dne 19. 12. 1917 vyšel dekret o formování naší armády. Tento akt byl spojeneckou veřejností nesmírně uvítán.

Za český národ

Boje pokračují. Oba české pluky dokončily výcvik a zajatci v Sept Laux čekají na výzvu k odjezdu. Přichází výzva k náboru mezi zajatci, otec podává přihlášku 9. 11. 1917. Přichází den 11. 1. 1918.

„Nous partons demain matin....V barácích se večer semkneme kolem kamen a zpíváme. Jak se to podobá vše tomu dni, když jsme naposledy v konických kasárnách spali před odchodem do Albánie – duch se toulá kdesi daleko v našich drahých Čechách, tak v těch vískách mezi poli a lesy – v naší zlaté Praze. Naděje v život se vrací, písničky letí jedna za druhou. Jsou jako světélka z lepší budoucnosti, ty naše písničky národní. Srdce z nich čerpá naději pro těžké dny příští. Země česká, domov můj...“

„14. 1. táhneme nocí do Allervardu, jedeme na Grenoble, Jarville, Vizille – přisedá k nám první tlupa dvanácti Čechů. Všeobecné vzrušení, radost ze shledání. Zajímavá cesta horskou dráhou do La Mure a pak oznámení: Ryba, Vlasák, Janda, Blažek do armády. Úžasný den, cítím tu veliký běh života až do hlubin duše a srdce, jak je to krásné takhle bohorovně žít. Cítím, jak strhávám s sebou ty, kteří dosud váhali.“

19. 1. 1918 přijíždějí do Givors, odtamtud odjíždějí první dobrovolníci v počtu 21 členů. 26. 2.

1918 provádí bratr poručík Niederle první nábor, v březnu por. Holý nábor druhý.

„12. dubna odjíždím se 30 hochy z Givors do Lyonu, kde nacházíme asi 35 hochů z Pont de Charry. 16. dubna příjezd do československé armády v Cognacu, jsem přidělen k 21. pluku, 10. rotě, 4. četě.“

V Cognacu prodělávají výcvik a 10. 6. 1918 odjíždí 21. střelecký pluk, 17. 4. skládá přísahu Československé republice. Poté odjíždějí do lotrinského městečka Darney, kde je 30. 6. 1918 slavnostní předávání praporu věnovaného městem Paříž (výtvorný návrh českého malíře Františka Kupky) 21. a 22. pluku našich legií za přítomnosti francouzského prezidenta Poicarého, zástupců spojeneckých vojsk a zástupce České národní rady dr. Beneše.

„2. 7. 1918 v 7.15 h odjíždí náš třetí prapor do pole. Vojáci zpívají české písně a slyšíme opět po letech první děla. Jak je mi dnes jinak, než před čtyřmi lety. Všechno tón v zeleni. Náš vlak je dekorován českými znaky, hoši zpívají české písně – slyším i Moravo, Moravo... Jsem šťasten.“

„3. 7. 1918 v 5 hodin vystupujeme a jdeme asi 4 km do Felon. Ve vesnici jsou také Američané s těžkou artilerií. Držím službu v kanceláři, spíme ve stodolách, front je asi 5 km vzdálen. Je mi tak pěkně, co asi doma dělají? Jsme asi 15 km od Bellos k frontě, tedy přesně na bývalé francouzské hranici.....“

„Skládáme slavnostní přísahu: Ve jménu naší národní cti, ve jménu všeho, co je nám jako lidem i jako Čechům a Slovákům svaté, přísaháme, že bojovati budeme po boku svých spojenců proti všem našim nepřítelům do té doby, dokud naše země české a slovenské nesplynou v samostatný a nezávislý stát československý, dokud národ náš v našich zemích nebude úplným pánem svých osudů...!“

„5. 7. 1918 ráno se koná přehlídka třetího praporu. Celý den létají přes nás německá letadla a Američané na ně bijí, bohužel většinou marně, svou artilerií.“

„ 8.- 9. 7. 1918 to pokračuje; večer odcházíme do Bourbachu le Bas a v noci jsme již na místě v Říši. 22. 7. 1918 jsme v noci ve ¾ na 10 vyrazili z Bourbachu a ve 12 jsme již v první linii od Aspachu v lese zvaném Kreuzwald.“

V Alsasku koná otec spojovací službu v Ardenách, když v Belfortu prošel kurzem pro tuto službu. V době od 1. do 28. října se účastní krutých bojů na řece Aisně mezi Terronem a Vouzières jako desátník oddílu F.M. (samočinná puška) a působí jako vzdělávací důstojník u 3. praporu 21. pluku pěších legií ve Francii. 12. 12. 1918 mu vláda udílí vyznamenání: Válečný kříž.

Zápis z 13. 10.1918:

„Večer přišla zpráva: Němci vyklizují Francii. Přijímají všechny mírové podmínky spojenců a vyslali již vyjednávače... snad naděje, která v nás až příliš hluboce zakořeněna...“

Vybojovaná samostatnost

Otec byl určen do delegace, která má doprovázet prezidenta T. G. Masaryka při vítězné cestě do vlasti. Ale dobrovolně, jako svobodný, ustoupil své místo kamarádovi, na kterého doma čeká žena a děti, a vrátil se do Prahy až 19. 1. 1919. Očekáván a vítán jako hrdina do rodného domu v Braníku. Ihned odjel i s plukem na Těšínsko, zúčastnil se bojů o ně, a od června do srpna se jako velitel poločety účastnil i bojů na Slovensku. Od září 1919 byl v hodnosti podporučíka pobočником velitele III. praporu 21. pluku v Praze. Pracoval ve vznikajícím Památníku osvobození, a ačkoliv měl před sebou slibnou kariéru v Čs. armádě, odešel na přání rodiny do

civilu, aby se věnoval rodinnému podniku. Ve výslužbě byl povyšován až do hodnosti kapitána. O poté stále pracoval v Československé obci legionářské, byl místopředsedou Kruhu francouzských legionářů a členem mezinárodní organizace válečných veteránů FIDAC. Byl čs. delegátem na jeho X. kongresu v Jugoslávii v roce 1929, který se konal pod záštitou krále Alexandra II., a účastníkem XII. kongresu v Praze v roce 1931.

Byl aktivním členem, přednášel o válečné minulosti i současném politickém dění, angažoval se v otázkách sociálních a existenčních bratří legionářů. Na pohřebních průvodech Prahou paní Charlotty Masarykové a prezidenta Masaryka vedl francouzské legionáře.

Fašismus

Od nástupu a postupu německého fašismu se obával o osud republiky a ještě zintenzívnil svou přednáškovou činnost. Zdrčen postojem a zradou Francie a Anglie po Mnichovu, dal za pravdu postoji prezidenta Beneše. Na rozkaz vedení čs. armády byl ihned zapojen jako velitel do každodenního výcviku záložních důstojníků po 15. březnu 1939 (14. března jsme měli tragický maturitní ples, kam postupně přicházely zprávy o obsazování republiky německou armádou). V té době byl znovu vybízen k emigraci, kterou odmítl z obavy o osud mé matky a mne. Ihned se zapojil do odbojové organizace Obrana národa. Od prvních dní v březnu byl spojen s průvodčím spacích vozů, legionářem Zemanem – později popraveným – a spolu s ním organizoval útoky našich lidí přes Jugoslávii. O této a jiné ilegální činnosti jsem se dozvěděla až po válce.

Poprvé byl gestapem zatčen při heydrichiádě, ale po několika dnech propuštěn Proč? Snad, aby byl sledován, a tak dovedl gestapo k jádru organizace? Ale to se nestalo, a tak pokračoval ve své činnosti dál. Po prozrazení organizace a zatčení těch, s nimiž přímo pracoval, jeden z nich – Bůh mu odpusť, nevydržel, a promluvil.

To jediné, co mně otec řekl: „XY promluvil.“

Snad by se mohl někde ukryt a zmizet, ale opět ze strachu o nás a o bratra Václava vyčkával dalších událostí, až se dočkal 26. 10. 1944 svého zatčení.

Jak jsme se dozvěděli, byl podrobován krutému mučení, ale nedal se zlomit a vzkázal nám: „Nepromluvil jsem.“

Koncem ledna 1945 byl převezen do Malé pevnosti v Terezíně. Cestou ve vlaku se mu podařilo se domluvit s českým policistou, který byl v transportu jako pomocník německých dozorců, poslat po něm vzkazy a sdělit mu útrapy, kterým byl při výsleších podroben. V Terezíně byl zařazen mezi vězně, kteří pracovali na dole Richard. Každodenní pochody a těžká práce zdolaly jeho organismus, podlomený výslechy, a následkem toho 1. března 1945 zemřel. Stačil ještě nadiktovat spoluvězněm svou poslední vůli s prosbou, aby jeho vzkazy tlumočili a jeden z nich, který přežil, nám je donesl.

V roce 1946 byla obnovena branická odbočka Čs. obce legionářské a na slavnostním shromáždění, za přítomnosti velké účasti veřejnosti, byl můj otec 19. září 1946 vyznamenán druhým Válečným křížem In memoriam. Další vyznamenání a ocenění, která obdržel a jejichž názvy přesně neznám, neboť při akutní hrozbě zatčení tyto a další dokumenty své činnosti kamsi ukryl, jsme již nenalezli.

Leží pohřben na Národním hřbitově v označeném hrobě číslo 35.

Na svého otce – legionáře Jiřího Rybu vzpomíná paní Hana Běhounková